

УДК 338.2 : 664
DOI 10.15673/ie.v14i1.2266

Нікішина О.В.

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
завідувачка відділу ринкових механізмів та структур
E-mail: ksenkych@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

Тараканов М.Л.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділ ринкових механізмів та структур
E-mail: tarakanovnikolajleonidovic@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3827-2373

Антонюк П.О.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник
відділ ринкових механізмів і структур
E-mail: paul_antonyuk@ukr.net
ORCID ID: 0000-0002-8100-2563

Лозова Т.П.

кандидат економічних наук,
науковий співробітник,
відділ ринкових механізмів та структур
ДУ «Інститут ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України»
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044
E-mail: ua.lozovaya@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4896-1930

АДАПТИВНІ ЗАХОДИ СЕЛЕКТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧИХ РИНКІВ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ*

У статті розроблено комплекс адаптивних заходів регулювання розвитку головних агропродовольчих ринків Одеського регіону (ринків зерна, зернових і хлібних продуктів, м'ясо-молочної, олійно-жирової, плодово-овочевої та сокової продукції) в умовах нестабільності на засадах селективного й відтворювального підходів. Визначено ключові проблеми розвитку стратегічних товарних ринків, обґрунтовано адаптивні регуляторні заходи, цілеспрямовано зорієнтовані на селективну підтримку базових ланок («точок» зростання) та формування завершених ланцюгів вартості для нарощування ринкової доданої вартості. Особливу увагу приділено питанням сировинного забезпечення переробних підприємств, відновленню економічних зв'язків між суб'єктами сировинної та переробної ланок, формуванню багатофункціональних кооперативів для первинної доробки й зберігання сировини на ринках з домінуючою часткою господарств населення, більш об'єктивному перерозподілу доданої вартості між ланками ринкового ланцюга. Наголошено, що в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки експорт сировинних товарів доцільно здійснювати за залишковим принципом та запровадити обґрунтовані обсяги квот на експорт стратегічних видів продовольства з України. Показано, що реалізація комплексу адаптивних заходів сприятиме досягненню резильєнтності агропродовольчих ринків, яка, в свою чергу, є каталізатором і фундаментом продовольчої безпеки держави та її регіонів.

Ключові слова: агропродовольчі ринки, адаптивні заходи, селективне регулювання, регіон, продовольча безпека, ланки, завершені ланцюги, додана вартість, ринкова резильєнтність.

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution 4.0 International License](http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки регіону стратегічним завданням органів влади є забезпечення продовольчої безпеки держави та її регіонів, досягнення високого рівня їх продовольчої незалежності, тобто самозабезпечення країни основними продуктами харчування вітчизняного виробництва. Перспективним напрямом вирішення даного завдання постає формування в регіоні завершених агропродовольчих ланцюгів кінцевої продукції з

високою доданою вартістю, що, в свою чергу, передбачає стимулювання переробки сировини та виробництва вітчизняних продуктів харчування для задоволення динамічного споживчого попиту, активізацію діяльності суб'єктів переробних секторів («точок» зростання) товарних ринків, створення додаткових робочих місць, ефективне використання потенціалу регіональних економічних систем.

Цільовим орієнтиром функціонування завершених агропродовольчих ланцюгів вартості (від виробництва сировини до реалізації кінцевої продукції)

*Публікацію підготовлено в межах виконання НДР «Селективне регулювання розвитку товарних ринків» (№ державної реєстрації 0122U000825)

є оптимізація загальної ринкової доданої вартості, яка є джерелом і ресурсом відтворювального розвитку економічних систем різних рівнів.

В умовах нестабільності створення та розвиток мереж агропродовольчих ланцюгів кінцевої продукції з високою доданою вартістю має стратегічне значення, формуючи основу як продовольчої, так і національної безпеки держави. Відтак, надзвичайно актуальним завданням для держави є розробка та впровадження комплексу адаптивних заходів селективного регулювання розвитку агропродовольчих ринків, що забезпечить адекватне реагування їх складових на зміну параметрів внутрішнього й зовнішнього середовища.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Теоретико-методологічні засади управління та регулювання товарних ринків, у т.ч. агропродовольчих, ґрунтовно досліджено у працях О. Бородіної, Б. Буркинського [1], О. Величко, В. Гейця, Ю. Губені., Ф. Котлера, Т. Кулаковської [2], В. Ляшенко, Т. Осташко [3], І. Савенко [4], П. Саблука, В. Точиліна [3], М. Чухрай та ін. науковців. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання регулювання розвитку товарних ринків в умовах нестабільності зовнішнього середовища, яка обумовлює необхідність

адаптивності та селективності регуляторних заходів держави. Адаптивність визначає можливість швидкої або превентивної зміни складу регуляторних заходів в залежності від зміни параметрів об'єктів регулювання в умовах форс-мажорних обставин. Селективність фокусує увагу на цілеспрямованості впливу держави на певні ланки («точки зростання») агропродовольчих ланцюгів для забезпечення їх резильєнтності (пружності). Невирішеність даних питань на методологічному та прикладному рівнях обумовила необхідність цього дослідження.

Формулювання цілей дослідження. Мета статті полягає в обґрунтуванні та розробці комплексу адаптивних заходів регулювання розвитку головних агропродовольчих ринків Одеського регіону (ринків зерна, зернових і хлібних продуктів, м'ясо-молочної, олійно-жирової, плодово-овочевої та сокової продукції) в умовах нестабільності на засадах селективного й відтворювального підходів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Одеський регіон має розвинутий аграрний сектор для виробництва більшості продуктів харчування з доданою вартістю і досягнення високого рівня продовольчої незалежності (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка виробництва основних видів агропродовольчої продукції в Одеській області, тис. т*

Продукція	Роки							2021 р. у % до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
1. Культури зернові та зернобобові, всього	3489,0	4403,3	4264,9	4319,9	3747,9	1955,0	5245,2	150,3
1.1. Пшениця	1828,0	2113,0	2284,0	2354,1	2011,6	976,6	2731,0	149,4
у % до валового збору зерна	52,4	48,0	53,6	54,5	53,7	50,0	52,1	X
1.2. Ячмінь	1081,0	1497,0	1268,0	1134,7	1017,4	524,5	1560,0	144,3
у % до валового збору зерна	31,0	34,0	29,7	26,3	27,1	26,8	29,7	X
1.3. Кукурудза на зерно	457,0	610,0	513,0	717,7	613,5	372,0	824,0	180,3
у % до валового збору зерна	13,1	13,9	12,0	16,6	16,4	19,0	15,7	X
2. Соняшник	755,3	1004,2	903,9	886,3	693,4	452,9	952,2	126,1
3. Картопля	494,6	541,1	393,0	304,8	381,0	361,5	331,0	66,9
4. Культури овочеві	436,5	348,8	287,7	270,7	289,4	246,6	234,8	53,8
5. Культури плодові та ягідні	84,9	85,1	90,1	109,4	106,8	88,5	85,8	101,1
6. М'ясо (у забійній масі)	48,8	46,2	44,9	42,3	39,4	36,0	46,7	95,7
7. Молоко	385,3	363,3	348,6	334,8	321,0	309,5	290,9	75,5
8. Яйця, млн. шт.	355,0	322,4	305,8	251,8	204,5	175,7	137,1	38,6
9. Борошно пшеничне та пшенично-житнє	106,8	108,9	107,6	76,3	75,4	48,8	36,2	33,9
10. Хліб та хлібобулочні вироби нетривалого зберігання	80,8	78,0	71,6	68,4	52,2	38,1	39,3	48,6

Продовження табл.1

Продукція	Роки							2021 р. у % до 2015 р.
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	
11. Олія соняшникова не-рафінована	529,2	754,5	1014,5	965,6	1018,8	969,0	777,7	147,0
12. Молоко та вершки не згущені без цукру, більше 1%, але не більше 6%	4,5	5,2	5,0	5,3	5,1	5,0	н.д.	112,4**
13. Сік яблучний, млн. л.	10,2	10,2	10,0	12,9	18,5	8,4	н.д.	82,5**
14. Суміші соків фруктових та овочевих, млн. л	41,8	53,4	60,7	59,3	59,5	46,3	н.д.	110,8**

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Одеській області [5, 6, 7, 8, 9];

**2020 рік у % до 2015 року.

В області стабільно зростають валові збори зернових культур (на 50,3 % в 2021 р. порівняно з 2015 р.), у т.ч. кукурудзи (на 80,3 %) та соняшнику (на 26,1 %), виробництво плодово-ягідних культур та м'яса (у забійній вазі) за 2015-2021 рр. залишалось без істотних змін. Серед головних продуктів харчування позитивну динаміку має виробництво нерафінованої соняшникової олії (на 47 %), молока й не згущених вершків (на 12,4 %) та суміші овочевих і фруктових соків (на 10,8 %). За 2015-2021 рр. в Одеській області скоротилося виробництво таких видів аграрної продукції, як овочі (на 46,2 %), картопля (на 33,1 %), яйця (на 61,4%) та молоко (на 24,5 %). Серед продуктів харчування знижувальний тренд має ви-

вництво борошна пшеничного та пшенично-житнього (на 66,1 %), хліба та хлібобулочних виробів нетривалого зберігання (на 51,4 %), а також яблучного соку (на 17,5 %) (див. табл. 1).

За 2015-2020 рр. частка регіону у державному виробництві агропродовольчої продукції скоротилася майже за всіма товарними групами, окрім соняшникової олії нерафінованої, суміші фруктових і овочевих соків та плодово-ягідних культур (табл. 2). В умовах нестабільності досягнення резильєнтності агропродовольчого ринку можливо за рахунок селективної підтримки базових ланок («точок» зростання) завершених ланцюгів вартості.

Таблиця 2

Частка Одеської області у державному виробництві основних видів агропродовольчої продукції, % *

Продукція	Роки						Динаміка змін (+, -) (6-1)
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
<i>A</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
1. Культури зернові та зернобобові, всього	5,8	6,7	6,9	6,2	5,0	3,0	-2,8
1.1. Пшениця	6,9	8,1	8,7	9,6	7,1	3,9	-3,0
1.2. Ячмінь	13,0	15,9	15,3	15,4	11,4	6,9	-6,2
1.3. Кукурудза	2,0	2,2	2,1	2,0	1,7	1,2	-0,7
2. Соняшник	6,8	7,4	7,4	6,3	4,5	3,5	-3,3
3. Картопля	2,4	2,5	1,8	1,4	1,9	1,7	-0,6
4. Культури овочеві	4,7	3,7	3,1	2,9	3,0	2,6	-2,2
5. Культури плодові та ягідні	3,9	4,2	4,4	4,3	5,0	4,4	+0,4
6. М'ясо (у забійній масі), тис. т	2,1	2,0	1,9	1,8	1,6	1,5	-0,6
7. Молоко, тис. т	3,6	3,5	3,4	3,3	3,3	3,3	-0,3
8. Яйця, млн. шт.	2,1	2,1	2,0	1,6	1,2	1,1	-1,0
9. Борошно пшеничне та пшенично-житнє	5,2	5,5	5,4	4,4	4,3	2,8	-2,4
10. Хліб та хлібобулочні вироби нетривалого зберігання	6,6	6,7	6,7	7,0	5,8	5,1	-1,5

Продовження табл.2

Продукція	Роки						Динаміка змін (+, -) (6-1)
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	
<i>A</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>7</i>
11. Олія соняшникова нерафінована	14,2	17,1	19,2	18,9	17,6	18,0	+3,7
12. Молоко та вершки незгущені без цукру жирністю не більше 1%	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,1	0,2
13. Сік яблучний	11,8	13,7	13,5	12,2	18,4	8,1	-3,7
14. Суміші соків фруктових та овочевих	22,2	28,6	32,5	32,2	31,5	24,8	+2,7

* Розраховано авторами за даними Державної служби статистики України та Головного управління статистики в Одеській області [5, 6, 7, 8, 9]

Сучасні тенденції розвитку та ресурсний потенціал Одеської області необхідно враховувати в ході обґрунтування адаптивних заходів селективного регулювання сталого розвитку агропродовольчих ринків.

Ринок зерна, зернових і хлібних продуктів є основою сталого відтворювального розвитку аграрного ринку Одеської області, гарантом її продовольчої та економічної безпеки. Після майже 50 %-го скорочення валового зернового збору в 2020 р., у 2021 р. отримано найбільший урожай зернових і зернобобових культур (5245,2 тис. т) за 2015-2021 р. Одеська область має пшеничну спеціалізацію, у видовій структурі зерновиробництва домінує пшениця (52,1 %) та ячмінь (29,7 %). У період повоєнного відновлення економіки роль регіону в забезпеченні продовольчої безпеки держави значно посилиться, що обумовлює необхідність зміни товарної структури зернового виробництва у відповідності до потреб вітчизняних переробних підприємств.

На фоні зростання валового зернового збору (на 50,3 % в 2021 р. порівняно з 2015 р.) в області істотно скоротилося виробництво борошна пшеничного та пшенично-житнього (на 66,6 %) та хліба й хлібобулочних виробів нетривалого зберігання (на 51,4 %) (див. табл. 1). Головною причиною є зменшення обсягів їх випуску на промислових борошномельних і хлібопекарських підприємствах та зростання сфери непромислового виробництва продукції, суб'єкти якої не звітують перед Державною службою статистики щодо випуску борошна й хліба в натуральному виразі. У період повоєнного відновлення економіки саме соціально орієнтовані промислові підприємства виконуватимуть функцію забезпечення населення зерновими й хлібними продуктами належної якості та оптимальної ціни, відтак, саме таким підприємством необхідно надати державну селективну підтримку.

В умовах нестабільності стратегічними пріоритетами розвитку ринку зернових і хлібних продуктів є задоволення внутрішніх потреб зернопереробних підприємств у сировині належної якості, екологічної безпеки та в достатніх обсягах, оптимізація співвідношення ціна / якість зернових культур, а також

формування достатніх запасів зерна для забезпечення продовольчої безпеки регіонів України. Сукупність адаптивних заходів селективного регулювання цього ринку доцільно об'єднати за 3 напрямками.

Напрямок 1. Формування достатньої сировинної бази для потреб вітчизняних зернопереробних підприємств. Пропонується реалізація таких заходів селективної підтримки сировинного сектору ринку:

(1) запровадити погектарні дотації для вирощування зернових культур із заданими параметрами якості (зокрема, пшениці твердих сортів, жита, гречки, проса, вівса, зернобобових культур та ін.) для внутрішнього продовольчого й кормового споживання;

(2) передбачити повну компенсацію вартості сертифікованого насіння вітчизняного виробництва для сільськогосподарських товаровиробників (за умови цільової реалізації вирощеного зерна вітчизняним переробним підприємствам або державі), що дозволить ефективно використати потенціал вітчизняної селекції для забезпечення високої якості та урожайності культур, передусім їх стратегічних видів;

(3) диверсифікувати канали реалізації зерна сільгосппідприємствами за рахунок переробного та державного збутового каналів, налагодження прямих зв'язків між первинними товаровиробниками та переробними підприємствами;

(4) запровадити обґрунтовані обсяги квот на експорт не тільки чотирьох видів зернових культур (жита, овес, гречка та просо), але й найбільш експортно орієнтованих культур - пшениці та суміші пшениці й жита (УКТЗЕД 1001) та кукурудзи (УКТЗЕД 1005), внісши відповідні зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424 «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік» [10]; у період повоєнного відновлення економіки експорт сировини здійснювати за залишковим принципом, на основі календарного балансу використання зернових культур за результатами врожаю 2022 р.

Напрямок 2. Підвищення ефективності соціально орієнтованих борошномельних та хлібопекарських підприємств у регіоні. Пропонується реалізація комплексу адаптивних заходів:

(1) відновлення механізму державних зернових інтервенцій, забезпечення промислових борошномельних підприємств продовольчими зерновими культурами із держрезерву за цінами, нижчими ринкових, з можливістю відстрочки платежів за сировину до 10 робочих днів;

(2) пріоритетне надання пільгових кредитів та податкових преференцій тим борошномельним підприємствам, які співпрацюють з промисловими соціально орієнтованими хлібозаводами регіону та реалізують їм сировину за цінами, нижчими ринкових;

(3) проведення для соціально орієнтованих промислових хлібопекарських підприємств, які забезпечують потреби регіону в масових сортах хліба, державних інтервенцій борошном за цінами, нижчими ринкових, з можливістю відстрочки платежів за сировину до 10 робочих днів;

(4) запровадження пільгової ставки ПДВ (0-5 %) для реалізації хліба та хлібобулочних виробів нетривалого зберігання, виробленого промисловими підприємствами, з використанням досвіду країн ЄС;

(5) надання регіональними органами влади інформації щодо зміни логістичних маршрутів товароруку, наявних у регіонах постачальників сировини та споживачів продукції для формування найбільш ефективних в умовах нестабільності логістичних маршрутів товароруку.

Напрямок 3. Скорочення терміну розрахунків торговельних мереж із вітчизняними виробниками продуктів харчування. Пропонується для забезпечення стабільної роботи стратегічних підприємств – виробників продовольства, у т.ч. борошна, хліба та хлібобулочної продукції, скоротити термін розрахунків торговельних мереж із 10 до 3 календарних днів з дня виставлення рахунку за поставлену продукцію, запровадити штрафні санкції мережам за порушення даних термінів, внести відповідні зміни до Постанови Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2022 р. № 160 «Щодо забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану» [11] та поширити її дію не тільки на товари, що мають істотну соціальну значимість, а на всі продукти харчування вітчизняного виробництва; також подовжити термін дії Постанови № 160 не тільки на період воєнного стану, але й на період повного відновлення економіки держави та її регіонів.

Ринок молока та молочної продукції. В Одеській області, як і в Україні, більшість обсягів виробництва молока припадає на господарства населення, що свідчить про важливу роль індивідуального сектору молочного ринку в забезпеченні самозайнятості сільського населення. Так, у 2020 р. на частку господарств населення в Одеській області припадало 84,9 % виробленого молока, тоді як на частку сільськогосподарських підприємств (товарно-молочних ферм) – лише 15,1 % [6]. Водночас дрібнотоварне виробництво гальмує ефективне функціонування ринку у зв'язку з посередньою якістю молока, реалізацією продукції з низькою доданою вартістю, використанням «тіньових» посередницьких схем тощо. Від-

сутність належних умов для утримання тварин обумовило негативну тенденцію скорочення їх поголів'я. Якщо у 2015 р. чисельність корів складала в регіоні 191,7 тис. гол., то у 2020 р. – менше 150 тис. гол., тобто на 22 % менше [7].

В умовах нестабільності виникає нагальна потреба у забезпеченні області власною високоякісною молочною продукцією, оскільки до половини і більше молочних товарів завозиться з інших регіонів та імпортується. Водночас зовнішні постачання будуть вкрай обмежені в результаті руйнування транспортної інфраструктури, скорочення сировинної бази тощо. В нормативно-правовому забезпеченні на регіональному рівні відсутні норми, пов'язані з пріоритетною підтримкою сімейних молочних ферм в якості ефективних учасників агропродовольчих ланцюгів вартості, зокрема кооперативного типу. Пропонується формування мережі багатофункціональних молочних кооперативів, орієнтованих на переробку власної сировини та реалізацію продукції з доданою вартістю через кооперативні роздрібні мережі. Сукупність заходів селективного регулювання розвитку ринку молока та молочної продукції охоплює два напрями.

Напрямок 1. Підтримка розвитку сімейних молочних ферм для самозабезпечення молоком і молочною продукцією з доданою вартістю населення регіону. Пропонується реалізація комплексу адаптивних заходів:

(1) формування на рівні сільських громад реєстру домогосподарств (вимоги: наявність не менше 3 корів; виробництво молока не нижче першого гатунку не менше 3 років; відповідність продукції вимогам молокопереробних підприємств), які виробляють молоко як для власного споживання, так і для продажу, та можуть бути трансформовані у сімейні молочні ферми;

(2) зарезервувати прилеглі до сільських населених пунктів земельні ділянки громад для облаштування пасовищ для випасу тварин, виділити та передати на безоплатній основі сімейним молочним фермам у безстрокове користування із розрахунку не менше двох гектарів на одну корову;

(3) залучення міжнародних благодійних фондів та організацій гуманітарної допомоги до фінансування, супроводу та допомоги на всіх етапах створення сімейних молочних ферм: розробки їх проєктів, консультування при будівництві, відборі та придбанні високопродуктивних порід худоби, забезпечення доїльними апаратами, засобами контролю за якістю сировини тощо.

Слід зазначити, що формування й розвиток сімейних молочних ферм може зіграти провідну роль у залученні сільського населення працездатного віку до активної підприємницької діяльності, а також стати каталізатором нарощування доданої вартості у сировинній ланці ринкового ланцюга, призупинити негативну тенденцію скорочення виробництва молока, наростити в майбутньому його обсяги для задоволення регіонального попиту.

Напрямок 2. Створення кооперативних об'єднань сімейних молочних ферм для переробки

власної молочної сировини та виробництва молочної продукції з доданою вартістю. Сьогодні у сімейних молочних ферм та домогосподарств регіонів України відсутні потужності для переробки власної молочної сировини в обсягах, достатніх для задоволення потреб локального та регіонального попиту в молочних продуктах з доданою вартістю; переробна ланка кооперативних ланцюгів молочного ринку в регіонах залишається нерозвиненою, обумовлюючи втрати доходу індивідуальних товаровиробників в ході реалізації сировини переробним підприємствам за низькими цінами, що не забезпечують розширене відтворення ресурсів. Пропонується впровадження таких адаптивних заходів:

(1) створення кооперативних переробних цехів за *модульною схемою*, що забезпечить гнучкість як виробничої спеціалізації, так і обсягів випуску молочної продукції. Відтак, за підтримки регіональних і місцевих органів влади важливо сприяти реалізації проєктів із виробництва молокопереробних модульних цехів у регіонах [12];

(2) забезпечення доступу кооперативним переробним об'єднанням до довгострокових кредитних ресурсів за пільговою ставкою (2-3 % - досвід країн ЄС) за рахунок створення регіонального Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві з визначенням в якості одного з пріоритетних напрямів підтримки створення молокопереробних цехів спільного користування;

(3) інформаційне забезпечення переробних кооперативів стосовно напрямів реалізації готової молочної продукції в сучасних умовах територіальних і збутових обмежень.

Ринок м'яса та м'ясної продукції. Виробництво м'яса та продуктів його переробки є одним із провідних напрямів забезпечення продовольчої безпеки регіонів України. У 2021 р. обсяги виробництва м'яса (в забійній масі) в Одеській області склали 46,7 тис. т, зменшившись порівняно з 2015 р. на 30 % (див. табл. 1). Регіон не входить до лідерів із заготівлі свинини, яловичини, телятини та м'яса птиці. Частка Одеської області в державному виробництві м'яса (в забійній масі) в 2020 р. складала лише 1,5 %, що на 0,6 % нижче рівня 2015 р., та постійно скорочується (див. табл. 2). У структурі виробництва м'яса в області переважає свинина та яловичина (53 % і 35 % відповідно), частка птиці не перевищує 5 % [8].

Головною проблемою, що стримує формування завершеного ланцюга м'ясної продукції в регіоні, є скорочення сировинної бази для промислової переробки м'яса через кризовий стан тваринництва, передусім у свинарстві та скотарстві. З іншого боку, проблема значної витратності виробництва м'ясної продукції безпосередньо пов'язана із незадовільним рівнем технічного та ресурсного забезпечення сировинної ланки агропродовольчого ланцюга. В Одеській області 89,5 % поголів'я великої рогатої худоби і 49,1 % свиней вирощується у господарствах населення, які не спроможні забезпечити належні технологічні, санітарні та організаційні умови для заготівлі якісних сортів м'ясної сировини у великих обсягах. У

2021 р. в регіоні частка господарств населення у виробництві м'яса (в забійній масі) досягла 74,1 % [6].

Враховуючи значний вплив індивідуального сектору на розвиток базової сировинної ланки ланцюга вартості, доцільним є стимулювання створення *переробних м'ясних кооперативів* для первинної переробки сировини та налагодження їх зв'язків із м'ясопереробними підприємствами регіону. Пропонується реалізація таких адаптивних заходів:

(1) стимулювання об'єднання малих і середніх виробників, що вирощують худобу та птицю, передусім господарств населення, в переробні кооперативи з метою спільного збуту тварин, первинної переробки м'яса та реалізації продукції з доданою вартістю на локальних і регіональних ринках;

(2) залучення міжнародних благодійних фондів до фінансування, супроводу та допомоги на всіх етапах створення переробних м'ясних кооперативів у регіоні;

(3) налагодження довгострокових зв'язків між м'ясними кооперативами та м'ясопереробними підприємствами, становлення довгострокових контрактних відносин у сталих виробничих територіальних кластерах навколо середніх та великих підприємств з первинної переробки м'яса.

В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки експорт живих тварин і м'яса доцільно здійснювати за залишковим принципом, на основі календарного балансу використання продовольчих ресурсів. Пропонується запровадити обґрунтовані обсяги квот на експорт п'яти товарних груп, а саме: жива велика рогата худоба (ВРХ) (УКТЗЕД 0102), морожене м'ясо ВРХ (УКТЗЕД 0202), м'ясо та істівні м'ясні субпродукти (УКТЗЕД 021020), м'ясо курей свійських (УКТЗЕД 0207 11, 0207 12, 0207 13, 0207 17), яйця курей свійських (УКТЗЕД 0407 21 00 00), внести відповідні зміни до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік» від 29 грудня 2021 р. № 1424 [10].

Ринок олійно-жирової продукції. Одеський регіон має значний природно-ресурсний потенціал для виробництва олійних культур, повністю задовольняючи потреби в сировині для безперебійного функціонування всіх ланок оліє-жирового ланцюга вартості. В останні роки область посідає одне з перших місць у вирощуванні соняшнику, посівні площі складають 400 тис. га. У 2021 р. обсяги регіонального виробництва соняшника досягли 952,2 тис. т, що на 26,1 % вище рівня 2015 р. (див. табл. 1).

В умовах повоєнного відновлення економіки на Одеську та Кропивницьку області має бути зроблений основний акцент держави в напрямі проведення посівної кампанії та забезпечення країни олійними культурами в необхідній кількості не тільки для безперебійної роботи переробних підприємств, але і гарантування продовольчої безпеки держави. Збереження довоєнного показника валового регіонального продукту істотно залежить від рівня виробництва оліє-жирової продукції в Одеській області. Крім соняшнику, в регіоні зростає виробництво ріпаку та сої,

але за відсутності митних обмежень ці культури масово експортуються.

Одеська область має значний ресурсний потенціал для випуску олійно-жирової продукції, її частка у державному виробництві нерафінованої соняшникової олії досягає 18 % (див. табл. 2). У 2021 р. в регіоні її обсяги виробництва склали 777,7 тис. т, що на 47 % вище рівня 2015 р. (див. табл. 1). Основні виробничі потужності регіону орієнтовані на виробництво нерафінованої олії для наступного експорту, а також для імпорту тропічної олії. Для ефективного функціонування переробної ланки потрібно, щоб відсоток використання виробничих потужностей був максимально високим (60-80 %).

Для успішної діяльності на зовнішньому ринку існує розвинута інфраструктура експорту рослинної олії, що включає низку олієналивних комплексів (хабів), більшість з яких знаходиться в південному економічному районі [13]. В умовах повоєнного відновлення саме на порти великої Одеси прийдеться значна кількість товарних потоків, які мають зберігатися до повного або часткового розблокування Чорного моря. Сукупність заходів селективного регулювання розвитку ринку оліє-жирової продукції охоплює 3 напрями.

Напрямок 1. Зміна структури посівних площ олійних культур та нарощування обсягів переробки ріпаку й сої в регіоні. Пропонується змінити структуру посівних площ на користь таких олійних культур, як соя та ріпак, частково високоолеїновий соняшник. Для призупинення експорту цих культур у великих обсягах та стимулювання внутрішньої їх переробки необхідно ввести тимчасові сезонні мита на ці культури. Такий захід дасть можливість створити замкнені агропродовольчі ланцюги з виробництва біодизельного палива з орієнтацією на внутрішній ринок. Зростання переробки насіння сої на підприємствах регіону збільшить виробництво соєвого шроту, який може використовуватися в тваринництві.

Напрямок 2. Оптимізація обсягів внутрішніх і зовнішніх товаропотоків у ланцюгу ринку олійно-жирової продукції. Пропонується реалізація таких адаптивних заходів:

(1) здійснити оптимізацію обсягів внутрішніх і зовнішніх товаропотоків оліє-жирової продукції, сформувати баланси на державному та регіональному рівнях, де мають бути чітко визначені основні напрями використання продукції – споживчий ринок, державний запас, інші сектори та експорт;

(2) запровадження обґрунтованих обсягів квот на експорт олійно-жирової продукції з доданою вартістю з метою недопущення різкого зменшення валютних надходжень, внесення відповідних змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424 «Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік» [10];

(3) вдосконалення порядку оподаткування суб'єктів переробної ланки, враховуючи сезонний характер їх виробництва, зокрема, введення коефіцієнтів сезонності в порядок оподаткування переробних

підприємств (розміри коефіцієнтів використати пп. 295.9.2 Податкового кодексу України: у I кварталі – 10%; у II кварталі – 10%; у III кварталі – 50%; у IV кварталі – 30%) [14];

(4) налагодження виробництва олії на малих підприємствах (олійницях) для потреб регіонального ринку, оскільки існує загроза припинення виробництв у портах внаслідок пошкодження їх інфраструктури.

Напрямок 3. Диверсифікація видів транспорту для експорту олійно-жирової продукції. На порти південних регіонів припадає майже 90 % експортованої олії. Коефіцієнт використання потужностей терміналів складає 43,2 %. Різка припинення експорту може призвести до того, що значні обсяги продукції будуть заблокованими на складах, а підприємства масово зупинять свої потужності. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, обсяг продукції, яку потрібно експортувати (тобто на ці обсяги було укладено експортні контракти), складають 17 млн. т., з них близько 6,7 млн. т – соняшник та продукти його переробки (олія, шрот, лушпиння). Залишки сої складають приблизно 730 тис. т, які можна переробити на шрот та олію [15].

Ємності для зберігання олійної продукції у портах, наприклад, термінал «Олір ЛТД» в порту Чорноморськ, за рахунок яких раніше була можливість накопичувати великі партії олійної продукції, наразі не зможуть ритмічно працювати, але деякі обсяги олії можуть зберігатися протягом 1-4 місяців. Сьогодні світові ціни на олію та олійні культури знаходяться на дуже високому рівні. У багатьох країнах обмежили продаж соняшникової олії через очікування її глобального дефіциту на ринку. Таким чином, часткове відновлення експорту вкрай важливе для України, оскільки дасть змогу отримати валютні надходження та забезпечити посівну – закупити пальне, насіння, добрива тощо.

Пропонується збільшення обсягів експорту олійно-жирової продукції залізничним і автомобільним транспортом, частка яких в експортних поставках не перевищувала 8 % та 0,1 %; тимчасове зменшення залізничних тарифів для транспортування олії; відміна ліцензій для автомобільного транспорту з метою спрощення доступу та скорочення логістичних витрат з переміщення рослинних олій від виробників до пунктів перепуску через західні кордони.

Ринок плодово-овочевої та сокової продукції. В Одеській області, як і в державі загалом, більшість обсягів виробництва плодово-овочевої продукції припадає на господарства населення, що свідчить про домінуючу роль індивідуального сектору в розвитку цього товарного ринку. За статистичними даними, у 2021 р. господарства населення виробили 84,5 % овочевих культур відкритого ґрунту, 99,1 % картоплі та 99,6% плодово-ягідних культур в регіоні [6]. За 2015-2021 рр. наявний скорочувальний тренд у виробництві картоплі (на 33,1 %) та овочів (на 46,2 %) (див. табл. 1). Вирощування плодово-ягідних культур залишається відносно стабільним (близько 86 тис. т), частка Одеської області у державному їх виробництві складає 4,4 % (див. табл. 2),

водночас наявний ресурсний потенціал для нарощування виробництва плодів і ягід для динамічних потреб внутрішнього ринку.

Головними проблемами розвитку ринку плодово-овочевої продукції є домінування непрозорих посередницьких каналів реалізації продукції (понад 60%), недостатність овоче- та фруктосховищ для зберігання продукції в регіонах, обмежений доступ первинних індивідуальних товаровиробників до прибуткової ланки розподілу й реалізації товарів у корпоративних ланцюгах вартості. Наслідками невирішеності цих проблем є значні втрати доданої вартості господарств населення, що реалізують посередникам плодово-овочеву продукцію за мінімальними цінами в період збору врожаю, зниження економічної доступності продукції, передусім плодово-ягідної, для населення, розбалансованість платоспроможного попиту й пропозиції, сезонні коливання цін, зростання частки імпорту в торговельних мережах [16].

Промислове виробництво соків та сокової продукції займає вагомую частку в товарній структурі промислового виробництва регіону. У 2020 р. виробництво яблучного соку в Одеській області склало 8,4 млн. л, що майже вдвічі нижче показника 2019 р., суміші соків фруктових і овочевих – 46,3 млн. л, зменшившись на 22% (див. табл. 1). Незважаючи на знижувальну тенденцію, Одеська область виробляє понад 30% сокової продукції та дитячого харчування в Україні, що свідчить про вагомую роль сокового виробництва у формуванні ВРП та сталому розвитку продовольчого ринку.

В умовах повоєнного відновлення економіки виникає необхідність у формуванні кооперативних ланцюгів плодово-овочевої продукції із включенням сховищ для її зберігання, які забезпечать більш об'єктивний перерозподіл доданої вартості між ланками ланцюга та рівноправний доступ господарствам населення (учасникам кооперативів) до заходів державної підтримки. В інституціональному забезпеченні на регіональному рівні відсутні норми, пов'язані з пріоритетною підтримкою будівництва кооперативних сховищ плодово-овочевої продукції, як важливої складової ефективного агропродовольчого ланцюга вартості. Сукупність заходів селективного регулювання розвитку ринку плодово-овочевої та сокової продукції охоплює 3 напрями.

Напрямок 1. Формування кооперативних ланцюгів плодово-овочевої продукції із включенням сховищ для її зберігання. Пропонується реалізація таких адаптивних заходів:

(1) об'єднання індивідуальних виробників плодово-овочевої продукції в багатофункціональні кооперативи, що включають фрукто- та овочесховища для зберігання продукції протягом року, а також здійснюють первинну доробку товару;

(2) впровадження гнучких механізмів фінансування будівництва кооперативних фрукто- та овочесховищ у регіоні за рахунок коштів Фонду підтримки малого та середнього бізнесу (один із чотирьох фондів повоєнного відновлення економіки України);

(3) спрощення дозвільних процедур регіона-

льних органів влади щодо відкриття локальних торговельних павільйонів із логотипом плодово-овочевих кооперативів, що сприятиме зменшенню кількості посередників у ланцюгу вартості, оптимізації співвідношення ціна/якість продукції, зростанню товарообігу кооперативів за рахунок задоволення платоспроможного попиту населення протягом року;

(4) розробка й прийняття регіональної програми розвитку сільськогосподарських кооперативів, проведення серед господарств населення інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо конкурентних переваг сільськогосподарської кооперації.

Напрямок 2. Забезпечення доступу індивідуальних виробників плодово-овочевої продукції та їх кооперативних об'єднань до торговельних мереж регіону. Договори, що укладаються торговельними мережами з товаровиробниками, передбачають тривалі строки розрахунку за поставлену продукцію, різноманітні маркетингові, логістичні та інші послуги, розмір платежів за якими встановлюється мережами в односторонньому порядку. На виробників перекладаються всі комерційні ризики. Тому не всі сільськогосподарські виробники, особливо плодово-овочевої продукції, а також підприємства харчової промисловості, співпрацюють із торговельними мережами. В умовах територіальних і збутових обмежень, це може призвести до дефіциту окремих продуктів харчування на локальному й регіональному ринках.

Пропонується створити робочу групу на чолі з заступником Директора Департаменту економічної політики та стратегічного планування Одеської обласної державної адміністрації (ОДА), включивши до її складу представників торговельних мереж, підприємств харчової промисловості, сільськогосподарських виробників, Одеської обласної організації роботодавців для розробки пропозицій щодо збільшення частки агропродовольчої продукції, передусім, плодово-овочевої, місцевих виробників та багатофункціональних кооперативів у торговельних мережах (не менше 30% обігу відповідної товарної групи) та інституційної регламентації пропозицій у відповідному розподіленні ОДА.

Напрямок 3. Підвищення ефективності соково-го виробництва у регіоні. В умовах повоєнного відновлення економіки для формування завершених агропродовольчих ланцюгів вартості важливо відновити порушені економічні зв'язки між сировинною та переробною ланками, сприяти налагодженню паритетних взаємодій між багатофункціональними плодово-овочевими кооперативами та промисловими переробними підприємствами регіону для їх забезпечення якісною й екологічно безпечною вітчизняною сировиною протягом року, що сприятиме скороченню імпорту сокових концентратів, овочів та плодів, для виробництва яких область має власний природно-ресурсний потенціал. Водночас для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сокової продукції на внутрішньому й зовнішньому ринках важливим є здійснення техніко-технологічного оновлення виробництва на інноваційній основі. Пропонується реалізація таких адаптивних заходів:

(1) налагодження стабільних зв'язків переробних підприємств регіону із багатофункціональними плодово-овочевими кооперативами за участі регіональних і місцевих органів влади для забезпечення сокового виробництва якісною вітчизняною сировиною протягом року (можливим є створення веб-порталу з даними про обсяги попиту та пропозиції плодово-овочевої продукції в регіонах, їх цін, реєстрів кооперативів, товаровиробників і переробних підприємств тощо);

(2) впровадження податкових преференцій тим виробникам сокової продукції, які переробляють вітчизняну плодово-овочеву продукцію;

(3) запровадження механізму довгострокового пільгового кредитування техніко-технологічного оновлення переробних виробництв з частковим або повним відшкодуванням відсотків за рахунок коштів державного бюджету для випуску конкурентоспроможної сокової продукції, а також організації переробки відходів плодів та ягід на фруктові порошки, кислоти (оцтову, молочну та лимонну), фруктове кормово борошно, натуральні барвники, олію та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У дослідженні визначено ключові проблеми розвитку агропродовольчих ринків Одеської області та обґрунтовано комплекс адаптивних регуляторних заходів, цілеспрямовано зорієнтованих на селективну підтримку базових ланок («точок» зростання) ринкових ланцюгів в умовах нестабільності на засадах селективного й відтворювального підходів. На ринку зернових і хлібних продуктів регіону вектор селективної підтримки спрямовано на формування достатньої сировинної бази для потреб вітчизняних зернопереробних підприємств, стимулювання вирощування зернових культур із заданими параметрами якості (пшениці твердих сортів, жита, гречки, зернобобових культур та ін.), підвищення ефективності соціально орієнтованих борошномельних та хлібопекарських підприємств шляхом відновлення механізмів державних зернових і борошняних інтервенцій, селективного пільгового кредитування та оподаткування. Для розвитку ринку олійно-жирової продукції, що визначає спеціалізацію області, запропоновано нарощування обсягів переробки ріпаку й сої для формування завершених ланцюгів біодизельного палива та соєвого шроту, введення сезонних мит на ці олійні культури (для стримування їх експорту), диверсифікацію видів транспорту для експорту соняшникової олії.

Відмінною рисою м'ясо-молочного та плодово-овочевого ринків Одеського регіону є домінуюча частка господарств населення у виробництві продукції, що обґрунтовує доцільність їх об'єднання в переробні й багатофункціональні кооперативи для первинної доробки продукції з подальшим налагоджен-

ням їх економічних зв'язків із промисловими переробними підприємствами. Так, для розвитку молочного ринку запропоновано створення кооперативних об'єднань сімейних ферм, що включають кооперативні переробні цехи за модульною схемою, для плодово-овочевого ринку – багатофункціональні кооперативи, у складі яких функціонують фрукто- та овочесховища для зберігання продукції протягом року. Для формування в регіоні завершених ланцюгів вартості передбачено селективні заходи підтримки тих переробних підприємств, які співпрацюють із кооперативами (м'ясо-молочними та плодово-овочевими).

Наголошено, що в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення економіки експорт сировинних товарів доцільно здійснювати за залишковим принципом, на основі об'єктивного балансу використання продовольчих ресурсів. Відповідно, запропоновано впровадити обґрунтовані обсяги квот на експорт стратегічних видів продовольства (зокрема, живих тварин, м'яса, яєць, пшениці, кукурудзи, рослинних олій), внести відповідні зміни до формальних інститутів [10]. Враховуючи існуючу тенденцію до перерозподілу доданої вартості на користь торговельного сектору, передбачено низку адаптивних заходів для формування більш паритетних взаємодій між виробниками агропродовольчих товарів і торговельними мережами області.

Очікуваними ефектами від впровадження комплексу адаптивних регуляторних заходів є нарощування обсягів виробництва у базових ланках («точках» зростання) ланцюгів, відновлення порушених зв'язків між сировинною й переробною ланками, зростання ринкової доданої вартості, створення додаткових робочих місць, що в сукупності забезпечить резильєнтність агропродовольчого ринку регіону. На думку Є. Божка та С. Пирожкова, в умовах нестабільності «національна резильєнтність є одним із найкращих каталізаторів національної безпеки» [17]. Відтак, можна стверджувати, що резильєнтність агропродовольчих ринків є каталізатором і фундаментом продовольчої безпеки держави та її регіонів.

Комплекс адаптивних заходів селективного регулювання розвитку агропродовольчих ринків, запропонований авторами в дослідженні, може бути використаний державними органами влади та профільними інституціями ринків в ході підготовки стратегічних документів щодо повоєнного відновлення економіки регіону та забезпечення його продовольчої незалежності, а також вдосконалення механізмів регулювання стратегічних товарних ринків на засадах селективного та відтворювального підходів. Перспективи подальших досліджень полягають у розширенні комплексу регуляторних заходів та їх адаптації до умов реалізації в інших регіонах України.

Література

1. Інтеграційні механізми розвитку товарних ринків: монографія / Буркинський Б.В., Лисюк В.М. та ін.; за ред. Б.В. Буркинського. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2019. 387 с.
2. Кулаковська Т.А. Державне антициклічне регулювання розвитку агропродовольчого сектору України: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса: Астропринт, 2019. 392 с.
3. Ринки реального сектора економіки України: структурно-інституційний аналіз / Точилін В.В., Осташко Т. О, Пустовоїт О.В. та ін.; за ред. В. О. Точиліна. К.: ІЕП НАН України, 2009. 640 с.

4. Сучасний стан галузей національної економіки України: проблеми та шляхи їх вирішення: монографія / Савенко І.І., Седікова І.О. та ін.; за ред. І. І. Савенка, І. О. Седікової. Харків: ТОВ «Пром-Арт», 2018. 433 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 2.03.2022)
6. Офіційний сайт Головного управління статистики Одеської області. URL: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 2.03.2022)
7. Статистичний щорічник України за 2020 рік. За ред. І.Є. Вернера. Київ: Державна служба статистики України, 2021. 455 с.
8. Сільське господарство України 2020: статистичний збірник. Відп. за вип. О. Прокопенко. К: Державна служба статистики України, 2021. 232 с.
9. Сільське господарство України 2019: статистичний збірник. Відп. за вип. О. Прокопенко. К: Державна служба статистики України, 2020. 230 с.
10. Про затвердження переліків товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та квот на 2022 рік: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. № 1424. за станом на 12.03.2022 р., підстава 259-2022-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 12.03.2022)
11. Щодо забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 лютого 2022 р. № 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 2.03.2022)
12. Нікішина О.В., Тараканов М.Л. Механізми формування відтворювальної логістики ринку молока та молочної продукції в Україні. Економічні інновації: зб. наук. праць. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2020. Т.22. Вип. 4 (77). С.116-127. [https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.4\(77\).116-127](https://doi.org/10.31520/ei.2020.22.4(77).116-127). URL: <http://ei-journal.com/index.php/journal/article/view/889> (дата звернення: 2.03.2022)
13. Офіційний сайт Укроліїпром. Рейтинги виробників олії у 2020 р. URL: <https://ukroiliprom.org.ua/news/reutyngy-vyrobnykiv-oliy-u-2020-rotsi-246/> (дата звернення: 2.03.2022)
14. Податковий кодекс України №2755-VI від 02.12.2010 р. за станом на 05.04.2022, підстава 2142-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 2.03.2022)
15. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення: 10.03.2022)
16. Nikishyna O.V., Lozova T.P. Formation of effective cooperative value chains on the agricultural food markets of Ukraine. Економічні інновації: зб. наук. праць. Одеса: ІПРЕД НАН України, 2021. Т.23. Вип. 1 (78). С.152-161. [https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1\(78\).152-161](https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.1(78).152-161). URL: <http://ei-journal.com/index.php/journal/article/view/922/368> (дата звернення: 4.03.2022)
17. Божок С., Пирожков С., Хамітов Н. Резильєнтність: стратегія виживання в умовах гібридних загроз. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265105-rezilentnist-strategia-vizivanna-v-umovah-gibridnih-zagrozh.html> (дата звернення: 4.03.2022)

Стаття надійшла 10.03.2022

Стаття прийнята до друку 24.03.2022

Доступно в мережі Internet 28.04.22

Nikishyna O.

Doctor of Economics, Senior Researcher
Head of Department of Market Mechanisms
and Structures

E-mail: ksenkych@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7172-3551

Antonyuk P.

Ph.D., Senior Researcher
Department of Market Mechanisms
and Structures

E-mail: paul_antonyuk@ukr.net

ORCID ID: 0000-0002-8100-2563

Tarakanov M.

PhD in Economics, Senior Researcher
Department of Market Mechanisms and Structures

E-mail: tarakanovnikolajleonidovic@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-3827-2373

Lozova T.P.

PhD in Economics, Researcher
Department of Market Mechanisms and Structures
Institute of Market and Economic & Ecological Re-
search of National Academy of Sciences of Ukraine
Frantsuzskiy boulevard, 29, Odesa, Ukraine, 65044

E-mail: ua.lozovaya@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4896-1930

ADAPTIVE MEASURES OF SELECTIVE REGULATION OF AGRI-FOOD MARKETS OF ODESSA REGION IN CONDITIONS OF INSTABILITY

The article has developed a set of adaptive measures to regulate the development of the main agri-food markets of Odessa region (markets of grain, grain and bread products, meat and dairy, oil and fat, fruit

and vegetable and juice products) in conditions of instability on the basis of selective and reproduction approaches. The key problems of development of strategic commodity markets have been identified, adaptive regulatory measures have been substantiated, purposefully focused on selective support of basic links («growth points») and the formation of complete value chains to increase market value added.

Particular attention has been paid to the supply of raw materials to processing enterprises, stimulating the cultivation of grain and oilseeds with specified quality parameters, the restoration of economic ties between the subjects of raw materials and processing links of market chains. A distinctive feature of the meat and dairy and fruit and vegetable markets of the region is the dominant share of households in production. For these markets, the feasibility of forming multifunctional cooperatives, including cooperative processing plants and storage facilities for primary processing and storage of product has been substantiated. To form complete value chains in the region, selective measures have been provided to support those processing enterprises that cooperate with multifunctional cooperatives.

It has been emphasized that in the conditions of martial law and post-war economic recovery it is expedient to export raw materials on a residual basis and to introduce reasonable quotas for the export of strategic foods from Ukraine. Given the current trend towards redistribution of value added in favor of the trade sector, a number of adaptive measures have been envisaged to form more parity interactions between agri-food producers and trade networks of the region.

It has been shown that the implementation of a set of adaptive measures will contribute to the resilience of agri-food markets, which, in turn, is the catalyst and foundation of food security of the state and its regions. The set of regulatory measures proposed by the authors can be used by public authorities and relevant institutions in the preparation of strategic documents on postwar economic recovery of the region and ensuring its food independence, as well as improving mechanisms for regulating commodity markets in volatile conditions.

Key words: agri-food markets, adaptive measures, selective regulation, region, food security, links, completed chains, added value, market resilience.

References

1. Burkynskiy, B. V., & Lysiuk, V. M. (2019). *Intehratsiini mekhanizmy rozvytku tovarnykh rynkiv*. (B. V. Burkynskiy, Ed.). IPREED NAN Ukrainy.
2. Kulakovska, T. A. (2019). *Derzhavne antytsyklichne rehulivannia rozvytku ahroprodovolchoho sektoru Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka*. Astroprint.
3. Tochylin, V. V., Ostashko, T. O., & Pustovoit, O. V. (2009). *Rynky realnogo sektora ekonomiky Ukrainy: strukturno-instytutsiyni analiz*. (V. O. Tochylyna, Ed.). IEP NAN Ukrainy.
4. Savenko, I. I., & Sedikova, I. O. (2018). *Suchasnyi stan haluzei natsionalnoi ekonomiky Ukrainy: problemy ta shliakhy yikh vyrishennia*. (I. I. Savenka & I. O. Sedikovi, Eds.). TOV «Prom-Art».
5. Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Retrieved March 2, 2022, from <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Ofitsiyniy sait Holovnoho upravlinnia statystyky Odeskoi oblasti. Retrieved March 2, 2022, from <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
7. Verneva, I. Ye. (Ed.). (2021). *Statystychnyi shehorichnyk Ukrainy za 2020 rik*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
8. Prokopenko, O. (2021). *Silke hospodarstvo Ukrainy 2020: statystychnyi zbirnyk*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
9. Prokopenko, O. (2020). *Silke hospodarstvo Ukrainy 2019: statystychnyi zbirnyk*. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy.
10. *Pro zatverdzhennia perelikiv tovariv, eksport ta import yakykh pidliahaie litsenzuvanniu, ta kvot na 2022 rik: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29 hrudnia 2021 r. № 1424. za stanom na 12.03.2022 r., pidstava 259-2022-p*. Retrieved March 2, 2022, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1424-2021-%D0%BF#Text>
11. *Shchodo zabezpechennia stabilnoi roboty vyrobnykiv prodovolstva v umovakh voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 liutoho 2022 r. № 160*. Retrieved March 2, 2022, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2022-%D0%BF#Text>
12. Nikishyna, O. V., & Tarakanov, M. L. (2020). Mekhanizmy formuvannia vidtvoriualnoi lohistyky rynku moloka ta molochnoi produktsii v Ukraini. *Ekonomichni innovatsii*, 22(4(77)), 116-127. Retrieved March 2, 2022, from <http://ei-journal.com/index.php/journal/article/view/889> doi: 10.31520/ei.2020.22.4(77).116-127.13.
13. Ofitsiyniy sait Ukroliiprom. Reitynhy vyrobnykiv olii u 2020 r. Retrieved March 2, 2022, from <https://ukroiliprom.org.ua/news/reitynhy-vyrobnykiv-olii-u-2020-rotsi-246/>
14. *Podatkovy kodeks Ukrainy №2755-VI vid 02.12.2010 r. za stanom na 05.04.2022, pidstava 2142--IX*. Retrieved March 2, 2022, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
15. Ofitsiyniy sait Ministerstva ahrarynoyi polityky ta prodovolstva Ukrainy. Retrieved March 10, 2022, from <https://minagro.gov.ua/>

16. Nikishyna, O. V., & Lozova, T. P. (2021). Formation of effective cooperative value chains on the agricultural food markets of Ukraine. *Ekonomichni innovatsii*, 23(1(78)), 152-161. Retrieved March 4, 2022, from <http://ei-journal.com/index.php/journal/article/view/922/368> doi: 10.31520/ei.2021.23.1(78).152-161.

17. Bozhok, Ye., Pyrozhkov, S., & Khamitov, N. *Rezylentnist: stratehiia vyzhyvannia v umovakh hibrydnykh zahroz*. Retrieved March 4, 2022, from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3265105-rezilentnist-strategia-vizivanna-v-umovah-gibridnih-zagroz.html>

Received 10 March 2022
Approved 24 March 2022
Available in Internet 28.04.22

Цитування згідно ДСТУ 8302:2015

Нікішина О. В., Тараканов М.Л., Антонюк П.О., Лозова Т.П. Адаптивні заходи селективного регулювання агропродовольчих ринків Одеського регіону в умовах нестабільності // Економіка харчової промисловості. 2022. Т. 14, вип. 4. С.25-36. doi 10.15673/ie.v14i1.2266

Cite as APA style citation

Nikishyna, O., Tarakanov, M., Antonyuk, P., & Lozova, T. (2022). Adaptive measures of selective regulation of agri-food markets of Odessa region in conditions of instability. *Food Industry Economics*, 14(1), 25-36. doi 10.15673/ie.v14i1.2266